

İKTİSADİ PROGRAM

(1930)

M. Salih MERCAN¹

ÖZET

Savaş kudretini artırmak için ülkenin bütün kaynaklarını seferber etmek icap ediyordu. Bununla beraber harp içinde dahi, zirai ve sanayi faaliyetlerinin durması göze alınamazdı. Bu maksatla, üretimi teşvikle ilgili olarak askerlikten tecil ve mükellefiyet tedbirleri alındı. Ayrıca milli bir iktisat siyasetini gerçekleştirecek olan “İktisat Vekâleti” kuruldu. Osmanlı Devleti'nin nezaretlerini vekâlete çevirmek suretiyle devralan hükümet, ticaret, sanayi, ziraat, orman ve maden işlerini tek bir vekâlet bünyesinde toplayarak, ekonomik faaliyetler arasında ahenk ve sıkı bir işbirliği tesis etti. İktisadi alanda yapılan çalışmalara ara vermeden devam edilmiş, 1929 yılında eski gümrük tarifelerinden istifade eden ithalatçıların bu hareketi sonucunda 101 milyonluk bir ticaret açığı baş göstermişti. Buna demiryolu politikasından, diğer nafia işlerinden ve bazı imtiyazların satın alınmasından oluşan taahhütler ile Osmanlı borçları taksitlerinin tediyesi eklenmişti.

29 Haziran 1930 yılının ilk günlerinde Ali İktisat Meclis ve İktisat Vekâlet'in işbirliği ile bir iktisat programı hazırlanmıştır. Daha sonra bürokratik çevrelerce Şakir Kesebir planı diye adlandırılan bu plan, dünya iktisat buhranı içinde değişik politika arayışları yüzünden uygulamaya girememiştir. Ama Türkiye'deki ilk iktisat program çalışması olması bakımından üzerinde durulmaya değer.

Programın genel ekonomik politika düzeyindeki seçmeleri özel sektöre dayanan bir sanayi gelişmesi ve Türkiye'deki ticaretin yeniden canlandırılması şeklinde özetlenebilir. Program 1923-1929 dönemindeki politikanın bir devamından çok bu politikanın özel sektörün çıkarları yönünde yeniden düzenlenmesini önermektedir. Oysa buhran içinde ekonomik politikaların gelişimi tamamen ters yönde olacak “devletçiliğe” geçilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ülke, İktisat, Vekâlet, Program, Sanayi

ECONOMICS PROGRAM

(1930)

ABSTRACT

In order to increase the might of war, it was necessary to mobilize all the resources of the country. However, even in the war, agricultural and industrial activities could not be considered to stop. For this purpose, the deferment and liability measures for military service were taken. In addition, the “Ministry of Economy” was established to carry out a national economic policy. The government, which took over the control of the Ottoman Empire as a proxy, gathered trade, industry, agriculture, forest and mining works within a single power of attorney. Economic activity was continued without any break, and in 1929, as a result of this movement of importers who benefited from old customs tariffs, a trade deficit of 101 million was observed. The commitments made by the railway policy, the other maintenance works and the purchase of some privileges and the payment of the installments of the Ottoman debts were added.

In the first days of June 29, 1930, an economics program was prepared with the cooperation of Supreme Assembly of Economics and the Ministry of Economics. This plan, which was called Şakir Kesebir plan by bureaucratic circles, could not be implemented due to different policy searches within the world economic crisis. But it is worth pondering over for being the first economic study programs in Turkey.

Selecting the general economic policies in the level of the program can be summarized as an industry based on private sector development and the revitalization of trade in Turkey. The program suggests that this policy should be rearranged in the interest of the private sector rather than a continuation of the policy in 1923-1929. In the crisis, however, the development of economic policies will be transformed into a completely reversed movement of statism.

Keywords: Country, Economics, Proxy, Program, Industry

¹ Prof. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, msmercan@beu.edu.tr

Giriş

Harp, Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında memleketin düştüğü çok zor durumlar ve üretici nüfusun faaliyet sahalarında uzaklaşması, iktisadi hayat, her türlü tahminin fevkinde derin yaralar açmıştı. Ekilen topraklar tahrip olmuş, şehirlerde faaliyet felce uğramıştı.

Büyük Millet Meclisi Hükümeti iktidarı böyle bir ortamda ele almış fakat Milli Mücadele'nin en buhranlı anlarında bile ümitsizliğe ve çaresizliğe kapılmamıştı. Bir taraftan harp halinin masrafları fevkalade artması, diğer taraftan gelir kaynaklarının tükenmesi karşısında, yegâne çıkar yol iktisadi faaliyeti yeniden canlandırmaktı ve hükümetin ilk gayesi de bu olmuştur.

Savaş kudretini artırmak için ülkenin bütün kaynaklarını seferber etmek icap ediyordu. Bununla beraber harp içinde dahi, zirai ve sanayi faaliyetlerinin durması göze alınamazdı. Bu maksatla, üretimi teşvikle ilgili olarak askerlikten tecil ve mükellefiyet tedbirleri alındı. Ayrıca milli bir iktisat siyasetini gerçekleştirecek olan "İktisat Vekâleti" kuruldu. Osmanlı Devleti'nin nezaretlerini vekâlete çevirmek suretiyle devralan hükümet, ticaret, sanayi, ziraat, orman ve maden işlerini tek bir vekâlet bünyesinde toplayarak, ekonomik faaliyetler arasında ahenk ve sıkı bir işbirliği tesis etti. Vekâletin başına Ağustos 1920 tarihinde, Mahmut Celal (Bayar) getirilmişti. Celal Bey, iktisadi işlere olan ilgi ve vukufunu, daha 1990 yılında, İzmir İttihat ve terakki şubelerinde çalıştığı sırada göstermiş, bilhassa kooperatifçilikle alakalanmıştı. Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa'nın her fırsatta, askeri zaferlerin iktisadi zaferlerle takviyesi lüzumunu belirtmesi, bu sahadaki çalışmalara hız ve önem vermişti (Eldem V.1994, 1991:159).

Lozan Antlaşmasıyla da tam bir serbestliğe kavuşulamayan gümrük rejimi ve ancak büyük bir gecikmeden sonra ele alınabilen işçi haklarıyla ilgili talepler dışında, kongrede ittihaz olunan kararlar hükümetçe peyderpey uygulamaya konulmuştu.

Ülkenin bütün iktisadi zümrelerinin iştirakiyle meydana gelen İzmir İktisat Kongresi, gerek incelediği meselelerin halli için teklif ettiği tedbirler bakımından tarihi ehemmiyeti haiz bir toplantı olduğu gibi, takip edilmesi istenilen iktisadi siyasetin ana hatlarını belirlemiş olması bakımından da devlete rehberlik vazifesi görecek bir mahiyet kazandırmış, sonraki yıllar iktisadi durumun gelişmesi için bir yol çizilmişti (Eldem, 1994:159).

İktisadi alanda yapılan çalışmalara ara vermeden devam edilmiş, 1929 yılında eski gümrük tarifelerinden istifade eden ithalatçıların bu hareketi sonucunda 101 milyonluk bir ticaret açığı baş göstermişti. "Buna demiryolu politikasından, diğer nafia işlerinden ve bazı imtiyazların satın alınmasından oluşan taahhütler ile Osmanlı borçları taksitlerinin tediyesi eklenmişti. Diğer taraftan, o zaman kadar ihraç bankası vazifesi görmüş olan Osmanlı Bankası, Hükümete karşı takındığı tavrı değiştirdi. Bu sırada Hükümet daha ziyade Milli vasfi haiz yeni bir ihraç müessesesini vücuda getirmek üzere kanun hazırlamakla meşguldü. O devirde henüz mali imtiyazları haiz ve bundan başka da Devletin hazine muamelelerini ifa eylemek işi uhdesinde bulunan Osmanlı Bankası, Türk lirasını tutmaktan çekindi. Bankanın bu hareketinin, ihraç bankasının tesisini %51 sermaye ile iştirakini mümkün kılabilmek için Ankara Hükümeti üzerine baskı yapmak istemesi şeklinde izah olunabileceği anlaşılmaktadır (Aysan M., 2000:66).

Cumhuriyet Hükümeti, buhranı karşılamak için derhal harekete geçmiş, 30 Mayıs 1929'da 1447 sayılı kanunla Menkul Kıymetler Borsasını millileştirmiş ve kişi ve kuruluşların Borsa'da doğrudan para spekülasyonu yapmalarını yasaklamış, daha sonra 22 Şubat 1930'da Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile bu alanda hükümete geniş yetkiler verilmiştir. Diğer yandan 24 Mayıs 1930'da bir bankalar konsorsiyumu kurulmuş ve konsorsiyuma Maliye Bakanlığı ile İstanbul'daki bankalar katılmıştır (Aysan M., 2000: 67).

29 Haziran 1930 yılının ilk günlerinde Ali İktisat Meclis ve İktisat Vekâlet'in işbirliği ile bir iktisat programı hazırlanmıştır. Daha sonra bürokratik çevrelerce Şakir Kesebir planı diye adlandırılan bu plan, dünya iktisat buhranı içinde değişik politika arayışları yüzünden uygulamaya girememiştir. Ama Türkiye'deki ilk iktisat program çalışması olması bakımından üzerinde durulmaya değer bir programa olduğu, sonraki planlı dönemlerde ortaya çıkacaktır (Tekeli-İlkin, 2004:163).

Programın genel ekonomik politika düzeyindeki seçmeleri özel sektöre dayanan bir sanayi gelişmesi ve Türkiye'deki ticaretin yeniden canlandırılması şeklinde özetlenebilir. Program 1923-1929 dönemindeki politikanın bir devamından çok bu politikanın özel sektörün çıkarları yönünde yeniden düzenlenmesini önermektedir. Oysa buhran içinde ekonomik politikaların gelişimi tamamen ters yönde olacak "devletçiliğe" geçilecektir. Bu genel politika seçmelerindeki ters düşme dolayısıyla programın önerdiği genel politika seçmeleri uygulanmamıştır denilebilir. Buna karşılık programın mal bazına inen proje teşhisi düzeyindeki önerileri, daha sonraki planlarda da yer almış ve uygulanmıştır. 1933'te hazırlanacak olan I. Sanayi planında yer alan Selüloz Kâğıt ve Suni İpek Fabrikası, pamuk üretiminin artırılması ve yeni fabrikaların kurulması, bu programın bir devamı olarak görülmektedir (Tekeli-İlkin, 1976:179).

1-1930 İktisadi Program Hazırlanırken Ülkenin İktisadi Durumu

Her sahada muvaffakiyetlerle çalışan, çarpışan büyük Türk varlığı, iktisadî cephemizde de muntazam ve müsmir mesailerle uğraşmakta ve her gün yeni feyizli ve metin adımlarla hedeflerine yaklaşmağa çalışmaktadır. Geçen seneye nazaran İş Bankasına tevdiat miktarı 10, milyon Ziraat Bankasına 8 milyon Emniyet Sandığı 3 milyon lira artmıştır. Bunlardan maada Emlak Bankası ile diğer millî bankalardaki tevdiat miktarları da mütemadiyen artmaktadır. Yene, bu cümleden olarak milli tonaj miktarı 926 senesinde 238 bin raddesinde olduğu halde bugün 168 582 tonu buharlı ve motorlu olmak üzere 333 bin tona yaklaşmış ve aynı zamanda keyfiyet itibarı ile de büyük bir terakki göstermekte bulunmuştur.

1927 senesine nazaran üzüm, tütün, incir istihsalatımız, buğday istihsalatımızdaki noksanı kapamış ve ihracat emtiamızın hepsi satılmıştır. Millî sanat müesseselerimiz de daima mütekâmil bir hale doğru gitmekte ve birçok eşya ve ihtiyaçlarımızı harice daha az muhtaç olarak tedarik etmeğe ve aziz vatanı kendi mahsulât ve masnuatımızla da teçhiz eylemek yolunu tutmuş ve bu yolda terakki kendini hissettirmeğe başlamıştır. Gelecek seneden (1930 yılından) itibaren vasi topraklarımızı sulayacak ve millî ziraatımızı tabiatın lütfundan ziyade fennin yedi tertibine tevdi edecek su tesisatına pek ziyade ehemmiyet vereceğiz. Büyük Meclisin memleketin ümran ve iktisadiyatımızın inkişafı için verdiği mezuniyet ve direktifler ve kabul ettiği kanunları tatbik hususunda azamî bir dikkat ve hassasiyetle hareket eden hükümetimiz 340 senesinde inşasına başlanılmış olan demir yollarından şimdiye kadar ikmaline muvaffak olduğu ve işletmeğe açtığı 651 kilometresinde münakalat başladığı gibi bu sene zarfında 500 kilometre, daha ikmal ve işletmeğe açılacaktır. Bütün bu işler açıkça ifade etmektedir ki halktan vergi ismi ile alınan paralar, yine halkın menfaatini ve refahını temin edecek, memleketin ümranına yarayacak ve nihayet müstakbel neslimizin saadet ve yükselmesine hizmet edecek yerlere sarf olunmaktadır (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, V:23).

1.1-Nakdi Vaziyet

1927 senesi bütçesi tatbik olunurken mevcut para miktarının dalgalı borçlardan ve hazine hesabı carilerinden maada tesviye edilecek borcu 7-8 milyondan aşağı düşmüyordu. Bundan maada bilhassa şark vilayetlerinde kısmı küllisi jandarmaya ait maaş tedahülleri vardır. Bu gün ise Türkiye'nin her noktasında ücret ve maaş tesviyesinin tam bir intizam altında cereyanı artık tereddüt edilmeyen köklü bir anana olmuştur. Merkezde ve taşrada her ita emri gününde muntazaman tesviye edilmektedir. Bu gün her maaş ve her ita emri kamilen

tediye edildikten başka bankalar nezdinde hazine hesabı carileri tamamen ödenmiş ve bilakis o hesabı cariler evrakı nakdiye farkı dâhil hazineyi alacaklı bir duruma getirmiştir (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, V:23-24).

1.2-Devlet Bankası

Bu mühim ve hayatı meselemiz için kıymetli mütehassıslarla tetkikatımıza devam etmekteyiz. Meclisi Âlinin tatilinden evvel bir layiha kanuniye arz edebilecek kadar tetkikatımız ilk neticelere varırsa böyle bir imkândan tehalükle istifade edecektir.

1.3-Kuraklık, Darlık, Hayat Pahalılığı

Son senelerde kuraklık, darlık, hayat pahalılığı tabirleri altında istinat ettiği hakikatin çok üstünde pek çok mübalağalı bir propaganda rüzgârına maruz kalmaktayız. Filvaki bazı mıntıklarımızda kuraklıktan, bazı mıntıklarımızda darlıktan ve pek çok şehirlerimizde pahalılıktan hakikaten şikâyet edilecek noktalar yok değildir. Ancak düşmanların; süratle intişar, süratle işial eden bu zeminler üstünde yaptıkları propaganda ateşi Türk çocuklarının cesaretini kırmak, onları yese, fütura atmak istikbali endişe ile karşılatmak ve sonuçta neşelerini ve istihsal kuvvetlerini azaltmak için o propaganda ateşini mütemadiyen körüklemektedirler. Hâlbuki tabiatın, sanatın ve ticaretin sinelerinden milletimizin hakkını koparıp alan istihsal kuvvetlerimiz neşenin, itimadın ve mefkûrenin hisseler kaybetmemeleri için hepimizin bu muzır cereyana karşı dimdik durmamız ve onu mağlup etmemiz lazımdır. Hatırlamamız lâzımdır ki istiklâl mücadelemizde bütün dünya kuvvetleriyle çevrildiğimiz halde kalplerimizdeki imanın etrafındaki zinciri parça parça etmekte gecikmedi. En muazzam ve muhteşem misal gözümüzün önündedir. Hayat pahalılığı meselesini münevverlerimizin mübalağasız ve fennî bir mesele gibi mütalaa etmeleri lâzımdır (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, V:24).

2-İktisadi Program (1930)

Ali İktisat Meclisi'nin 1929 Haziran ayındaki ilk toplantısında gündemine “ Türkiye iktisadi Programının hazırlanması ele alındı. Bu iş için İktisat Vekili Şakir Kesebir başkanlığında bir komisyon kuruldu.

Bu heyet ilk iş olarak, ülkenin üretim durumunu yerinde tespit etmek için üç gruba ayrılarak, Türkiye'nin çeşitli kesimlerinde incelemeye yapmaya karar verir. Birinci grup demiryolları güzergâhında; ikinci grup Karadeniz sahilleri ile Trabzon ve Erzurum çevresinde; üçüncü grup ise Akdeniz sahilleri ile Trakya'da inceleme yapacaktı. Böyle bir tutumun elde mevcut bilginin çok sınırlı olduğu bir ortamda, geçerli olan bir yöntem olduğu muhakkaktır (Tekeli-İlkin, 2004:163).

Yapılan geziler sonucu elde edilen çalışma sonucu, Ali İktisat Meclisi'nin Kasım ayında yapacağı toplantıya yetiştirilememiştir. Aralık 1929'dan itibaren bu rapor işini, İktisat Vekili Şakir Kesebir ile İktisat Vekâleti yüklenmişti. Dış ticaret dengesi açıklarının devam etmekte olduğu ve ülkenin her kesiminden “radikal tedbirler” ve “İktisadi Mali Seferberlik” istemekte olduğu bir ortamda (program) çalışması ülkede, büyük bir ilgi ile karşılandı. Onu Hilafetin ilgası, Cumhuriyetin ilanı gibi önemli bir olay gibi görenler veya “gündelik zaruretlerin esiri bir iktisat devrinde daimi idaremize muti bir iktisat devresi)ne geçiş gibi yorumlayanlarda çoktu (Tekeli-İlkin, 2004:164).

Programın hazırlanması sırasında, İktisat Vekâletince uygulanan ana yöntem şöyle olmuştur.

1- Memleket dâhilinde yetişen (veya yetişebilecek) mahsulâta karşı gümrükleri kapama. Bunun için:

2-Muhtaç olduğumuz bu maddeleri memleket dâhilinde yetiştirmek.

3-Hariçten zaruri olarak ithal edeceğimiz maddelere karşı, memleketin iktisadi muvazenesini temin zimminden, ihracatta bulunmak.

Önerilen iktisadi politika, ülkenin özellikle, tarım üretiminde ve bazı ana ihtiyaç maddelerinde kendine yeterli hale gelebilmesini ve dolayısıyla ithalatı ve ihracatı destekleyebilecek tipik bir “ithalat ikamesidir”. Böylece yüksek düzeyde dışa kapanmaya değil, fakat açık vermeyi amaçlayan, yeni bir denge peşinde koşulmak istenmektedir. Bu çerçevede içerisinde, programa alınacak proje ve malların, “idari-fenni ve iktisadi yönden gözden geçirileceği ve suretle sonuç vereceklerle” “vermeyecekler olanların” birbirinden ayrıldığı belirtilmiştir (Tekeli-İlkin, 2004:164).

Bu şekilde hazırlanan projeler 13 Ocak 1930’da incelemesi için Başvekil İsmet İnönü’ye verilmiştir. Ve basında onun bu konuda bir hafta içinde, meclise bilgi vereceği yazıldıysa da bu gerçekleşmemiştir, Yunus Nadi, aynı ayın sonlarında yazdığı bir başmakalede ise, programın basılıp, tartışılması için meclise gönderileceğine değinerek şöyle demektedir:

“Demek oluyor ki, iktisat programı daha tatbik mevkiine konmadan ve hatta son şeklini almazdan evvel milletin efkârı umumiyesine mal edilmiş olacaktır.”

Programın basılıp, mecliste tartışılması beklenirken gazeteler Şubat başlarında İktisat Vekili Şakir Kesebir’in programı tekrar incelenmekte olduğunu bildirmiştir. Hâkimiyeti Millîye birkaç defa, bu incelemenin «birkaç gün devam edeceğini» bildirdiyse de inceleme Mart ayı basma kadar sürmüştür, 4 Mart 1930 tarihinde inceleme biterek, basma geçilmiştir, «Mahdut» miktarda basılan bu çalınma, program veya benzeri bir kelime yerine, İktisadi Vaziyetinize Dair Rapor, başlığını taşımaktadır (Tekeli-İlkin, 1976:7).

2.1- I. Mukaddime

Madde 1- Halkın maişetini kolaylaştırıp, refahını temin etmeye çalışmak, devletin başlıca vazifelerinden olmuştur. Bunun için zamanımızda, millet iktisadiyatını tanzim esasına istinat ve bu gayeye teveccüh etmek, hükümetlerin birinci derecede ehemmiyet verdikleri meselelerdendir.

Madde 2- Milli iktisadiyat için de ilk şart dâhili asayıştır.

Madde 3- Adalet devletin bitin hayat ve faaliyet şubelerinde olduğu kadar ve bilhassa iktisadi hayat ve faaliyetlerin temelidir. İyi kanunlar ve adil hâkimler iktisadi teşebbüs ve inkişafın başlıca muhafızı ve müşevviğidirler.

Madde 4- Harici emniyet ve müdafaa vatandaşı için kâfi hudutta olmadıkça her hangi bir maişet ve iktisadi faaliyet teşebbüsü kararsız ve vüs’atsizdir. Vatandaşın harici bir tehlike tehdidi altında maddi ve bahusus manevi vasıta ve kabiliyetlerini faaliyete getirmesine huzuru, cesareti ve yarını bekleyecek sabrı ve intizarı kalmaz. Daimi emniyetsizlik ve müdafaasızlık hissi altında maişet ve iktisat, muvakkat harp devrelerinden ziyade sarsılır ve zarar görür (BCA: 030.10:3).

2.2- II. Umumi Mülâhazalar

Madde 5- Her nevi yollar milli iktisadın ilk umumi ve müşterek vasıtalarıdır.

Madde 6- Şimendifer, süratı, nakliyat kabiliyetinin yüksekliği ve intizamı ile ve Türkiye’nin coğrafi ve hususi vaziyetine göre birinci ehemmiyeti haizdir. Demiryolları tarifelerinde ve hesaplarında her şeyden evvel milli iktisadın ihtiyaçlarına uygun olmaya çalışmak mecburiyetindedirler. Hususi kar mülâhazası şimendifer işletmesinde tali bir ehemmiyeti haiz olmak lazımdır. Bu şeriat ancak şimendifer işletmesinin bir devletin umumi hizmetlerinden sayılması esasları ile temin olunabilir.

Madde 7- Yollar, bilhassa şimendifer istasyonlarına ve limanlara götüren istikametlerde iktisadi inkişafın mübrem damarlarıdır. Araba ve otomobil nakliyatına müsait olan geniş bir yol şebekesi bilhassa yayvan bir ziraat sahası olan memleketlerde istihsale ve bhusus istihsali kıymetlendirmeye başlıca vasıta süratle semeresini gösteren vasıta addedilmelidirler.

Madde 8- Türkiye için, müstacelen, beş altı limanın modern bir tarzda ıslahı ve vücuda getirilmesi ilk ve mübrem ihtiyaçlardandır.

Madde 9- Deniz seyrüseferi, Türkiye için, kendi sahillerinin bütün ihtiyaçlarını temin edecek ve memleketimizi başlıca pazarlara bağlayacak bir kudrete suratla getirilmek lazımdır.

Madde 10- Posta, telgraf, telefon gibi muvasala vasıtaları milli iktisadın da esaslı vasıtalarıdır. Her nevi muvasalat vasıtaları devletin ve milletin umumi hizmetlerinden sayılmak lazımdır.

Madde 11- Türkiye coğrafi itibari ile karadan, denizden ve havadan büyük bir iltisak sahasıdır. Bu sebeple transit muamelatı milletimiz için hususi bir maişet ve servet vasıtası olabilir. Kolaylık gösteren vasıtalar, idare ve gümrük tedbirleri ile transit teşvik edilmek lazımdır.

Serbest mıntıka ve limanlardan memleket çok istifade edebilir. İstanbul'da ufak mikyasta tecrübe ve tatbik edilen bir serbest mıntıka usulü bu bapta sakınılacak hiçbir mahzur olmadığını meydana çıkarmıştır.

Madde 12- Kezalik turizm, her vasıta ile teşvik edilecektir.

Madde 13- Türkiye'nin arazisinin tabiatı bu güne kadar garp aksamında daha çeşitli ve daha verimli mahsulata müsait görülmüştür. Hâlbuki şark mıntıkalarının bereketi garptan da fazla olduğu sabittir. Şarkın mümbit ovalarının istihsal için istismar edilmesi milli iktisadın ana tedbirlerinden addolunmak lazımdır. Süratli istimar için hükümet yardımına ihtiyaç gösteren muhacirlerin şimendiferleri takiben o havalinin münasip yerlerine yerleştirilmesi lazımdır. Bu muhacirlere ilk seneler askerlik hizmeti ve sayım vergisi gibi bazı doğrudan doğruya vergilerde muafiyet gibi kolaylıklar da göstermek mukarrerdir.

Madde 14- Topraksız köylüyü toprak sahibi etmek milli inkişafın tedbirlerinden addolunmak tabiidir. Kezalik göçebelerin ve seyyar köylerin arazi ve ikamet temin edilerek daimi müstahsil haline getirilmesi zaruridir.

Madde 15- Milli paranın kıymetinin kararsız ve değişik olması iktisadi faaliyetleri gerek istihsal gerek istihlak sahasında emniyetsiz kılan mühim bir amildir. Milli para kıymetinin eksilmesi sun'i oyunlardan ve hilelerden sarfinazar esasen milletçe alış verişin açık olduğunu gösteren miyardır. Binaenaleyh milli para kıymetinin tutulması milletçe istihsalin ve harici satışın ithal masrafını kapatmasına bağlıdır. Bu açığın kapanması için esasen fazla istihsal edip satmak ve ecnebi malı istihlakinde ıztırar hududunu geçmemek lazımdır.

Milli para kıymetini korumanın ve milletçe alış verişin safahatında zamanında ve doğru olarak haberdar olmanın ve icap eden tedbirleri vaktinde bulmanın ve tatbik edilmenin dâhilde ticari tediyeleri kolaylaştırmanın vasıtası milli ve müstakil "Cumhuriyet Merkez Bankası"dır.

Madde 16- Vergiler milli istihsal ve satışta bazen mühim tesiraty haizdirler. İktisat ve istihsal noktai nazarından menfi tesiraty olanların tadil ve hatta ilgası lazımdır. Vergi ve resimlerde yalnız umumi idarenin mevzuatını düşünmek kâfi değildir. İdarei hususiyelerde, belediyelerde mahalli ihtiyaç ve mülahazalarla konulan resimlerin umumi ve iktisadi zararlar

verdiği bazen görülmektedir. Kaide olarak umumi, hususi, beledi herhangi bir resmin iktisat noktai nazarından iktisat vekâletince evvel emirde tetkik olunmak ve mütemadiyen kontrol edilmek lazımdır. Bazı mahalli oktruva ve liman ve müruriye resimleri tahsissen bu cümledendir.

Madde 17- Devlet inhisarları, milli iktisat noktai nazarından zararlı olmamak şartı ile hazinenin varidat membalarıdır. Ancak inhisarlar ekseriya dâhilde istihsali himaye eden, mümkün ve lazım bazı sanayii tesis eyleyen ve fiili inhisarların pahalılığına karşı vatandaş müdafaa eden birer iktisadi cihaz gibi çalışmak imkânına malikdirler.

Madde 18- Gümrük tarifesinde hayatı beyhude pahalılaştıran varidat mahiyeti görmek yanlıştır. Gümrük tarifesinde başlıca siyaset ve zihniyet istihsali himaye ve takviye, lüzumsuz fazla istihlakî tehdit etmektir. Dâhilde yetişmeyen ve istihlakî zaruri olan mevaddı bilakis pahalılıktan kurtarmak lazımdır.

Madde 19- İstihsal masrafı milli iktisatta daima düşünülecek esaslı bir noktadır. Bu meselede Türkiye'nin çalışkan sınıfının kanaatkârlığı ve yaşayış bedelinin azlığı gibi kolaylıkları vardır. Diğer taraftan istihsal masrafını kabartan esaslı müşküller mevcuttur. Bu müşküller: Kredi fiyatlarının pek yüksekliği, nakliye vasıtalarının azlığı ve pahalılığı, limanlar müşkülât ve masraflarının fazlalığı ve alelumum aynı emek ve masraftan az hasılat alınmasına sebep olan bilgisizlik, teşkilatsızlık ve iptidai usul ve vasıtalar.

Umumi harplerin ve keşmekeşlerin, her ne pahasına istihsal olursa bol kazançla satmak devri artık nihayete eriyor. Fazla istihsalat her tarafta fiyatları kıracaktır. Alışıldığından kırık olan bu fiyatlar arasında satış rekabeti yapmak için cinsinde iyilik ve istihsal masrafında azlık başlıca çaredir. Yoksa milli iktisat yakın istikbalde büyük tehlikeye maruz kalır.

Madde 20- Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletinin faaliyeti milli iktisadın da başlıca bir mesnedi sayılmak lazımdır. İnsan kabiliyeti, şüphesiz istihsal ve iktisat vasıtalarının en esaslısı ve en kudretlisidir. Bugünkü fenni ve sıhhi tedbirler insanları atıl kılan marazi sebepleri süratle bertaraf etmeye muktedir oldukları sabittir.

Madde 21- Milli iktisat bahsinde maarifin tesiri bilhassa tebarüz ettirilmeye şayandır. Bu tesir umumi terbiyenin arttıracığı kabiliyet noktai nazarına münhasır değildir. Bundan fazla olarak bugünkü istihsal ve satış ve istihlak her sahada ve her teferruatta hususi bir bilgi halini almıştır. Bir nebatın dikilmesinde ve bakımında, hastalıktan korunmasında, mahsulün temizlenmesinde, işlenmesinde, satılmasında mütehassis gibi yetişmiş olmak kabiliyeti lazım geliyor. Hülâsa asri milli istihsal her sahada fennin delaletine ihtiyaç gösteriyor. Bundan maarifin her tabakasında iktisat ve istihsal faaliyetine yardımcı ve uygun olması zarureti meydana çıkmıştır (BCA:030,10:3-6).

2.3- III. Milli İktisat Sahaları

2.3.1- Ziraat

Madde 22- Son tahrirler Türkiye nüfusunun (9) küsur milyon maişetin ziraatta aradığını göstermiştir. Memlekette istihsalın artması ve kıymetlenmesi temel olarak ve her şeyden evvel ziraat sahasında beklenebilir. Sanayi erbabının istihlak, ithalat tüccar ve mutavassıtlarının ve şehirlerin refahı ekseriyet olan çiftçilerin satın almak kudretine bağlıdır. Milli servetin artması ve birikecek fazla kazanç görünmesi ziraatın verimli olması sayesinde süratle mümkündür. Hazinenin kudreti ve devletin her iktisadi sahada ve umumi hizmetlerde vüsatının artması halkın vergi vermek takati ile artabilir.

Madde 23- Ziraat hayatında mahalli emniyet, kayıtsızlık, tecavüz, çiftçiyi muztarıp eden, şevkini kıran ve çiftçi evlerinin huzurunu bozan mühim bir sebeptir.

Fidanlığı, bağı veya tarlası komşunun hayvan salımına uğraması, hayvanının veya çiftçi edevatının çalınması gibi hadiseler çiftçiyi çok mütcezzi etmektedir. Canavar uğramasına köylü ancak müşterek alaka ve gayretle çare bulabilir. Zirai emniyet cümlesinden olan bu tedbirlerin tatbiki devletin bütün idare memurlarının bilhassa hassas ve dikkatli olmalarına, muhtar heyetinin ciddiyet ve adaleti vazife ifa etmelerine ve telkin ve irşada tabidir. Gelip geçen göçebelerin zarar vermesine karşıda köylü ve çiftçi himaye olunmak lazımdır.

Madde 24- Ziraat hayatının her sahasında çiftçiyi ezen ağır yük kredi azlığı ve pahalılığıdır. Bu yüzden çiftçi yeni vesait tedarik edemiyor, çalışmasının mütehammil olduğu derecede ekemiyor. Mahsulünü koruyacak tedbirleri kâfi derecede alamıyor, malını vaktinde ve değeri ile satmak için sabredemiyor ve nihayet satışından ağır faiz yükünü çıkardıktan sonra güç hal ile geçinecek bir tedarik edebiliyor. Nadiren eline fazla para geçerse alacaklısından kurtarmak veya hayatın nadir bir fırsatından iki gün istifade etmek hırsı ile hemen onu israf etmekten kendini men edemiyor. Umumi hayatın ucuzluğa bizzarur gittiği ve gitmesi lazım geldiği yakın istikballerde mahsulü kendini geçindirememek tehlikesi de vardır.

Ziraat kredisinde devletçe acil tedbir aranmak ve alınmak lazımdır, bu tedbir esasen Ziraat Bankası sermayesinin arttırılmasıdır. Ziraat Bankasının sermayesi yüz milyon liraya çıkarılmak lazımdır.

Madde 25- Ziraat Bankasının ikraz usullerinin de tetkiki lazımdır. Mevcut usulde mahzur: Sade ve mütevazı çiftçinin bankadan ödünç almakta güçlük çekmesidir. Kooperatif teşkilatları kuruluncaya ve yayıncaya kadar bankanın emin bir surette köylü ve çiftçi ile temasını temin etmek lazımdır.

Madde 26- Ziraat vasıtalarının en mübrem olan yenileri çiftçiye tedarik ettirilmek ve sevdirmek lazımdır; bu vasıtaların başında (pulluk) gelir. Malumata göre bugün çiftçilerimizin ancak üçte biri pulluk kullanır. Pulluk aynı emek ve zamanın verimini mühim miktarda arttırmaya muktedirdir.

Madde 27- Toprağın gübre ihtiyacı gittikçe mühim bir mesele halini alıyor. Bu ihtiyaç: hayvan miktarının artmasını, gübrenin mahrukat olarak yakılmasından vazgeçilmek için tedabir alınması ve suni gübre tedarikinin teshil ve teminini talep eder.

Madde 28- Atla ziraat her suretle teşvik ve teshil edilmek lazımdır. Atla ziraat aynı emek ve zamanın verimini tahminin üstünde çoğaltır. Memleketin birçok sahada inkişafına kendiliğinden hizmet eder.

Madde 29- Sulama tedbiri ziraatın esaslı inkişaf vasıtalarındandır. Sulama tesisatının sırası ve derecesi ayrı bir programa tabi tutulacaktır.

Madde 30- Nebati ve hayvani hastalıklara karşı mücadele fenni bir suretle tesis ve tevsi edilmek lazımdır. Bu keyfiyet her mahsul için, bilhassa büyük mevzular için hususi teşkilat ve enstitüler istemektedir.

Madde 31- Keyfiyetin yükseltilmesi yani iyi tohum ve iyi damızlık kullanılması verimi ve değeri arttıran başlıca tedbirlerdendir. Bu husus nebati ve hayvani ıslah faaliyetine en vasi miyasta ihtiyaç göstermektedir. Hayvanat ve nebati mahsulatımızın mühim cinsleri üzerinde münferiden çalışılmak lazımdır. Bu lüzum her mahsul için ayrıca uğraşan istasyonlar tesisine ve damızlık her cinsten sürüler teşkiline mütevakkıftır. At, sığır, merinos koyunu, tiftik başlıca hayvan ıslah mevzuları, hububat ve pamuk başlıca nebati ıslah mevzularıdır. Pamuk, tütün, üzüm, fındık gibi büyük mahsulat her noktai nazardan devletin hususi takayyüt teşkilatına muhtaçtırlar.

Madde 32- Büyük ihracat mahsullerinin standardizasyonuna gerek kanuni ve idari tedbirler gerek fenni vesait ve tesisat ile teşebbüs edilmek lazımdır.

Madde 33- İhracat mallarının tağşişe karşı kanunen ve ciddiyet ve takip ile müdafaası hayati bir ehemmiyet almıştır.

Madde 34- Zeytincilik gerek istihsalı gerek sanayi itibari ile hususi bir itinaya layıktır. Memleketin büyük bir servet menbat olan bu ziraat şubesine ve onun sanayiinde ilme müstenit, verimi artırmaya, maliyeti düşürmeye, satışını takip ve teshile çalışacak müstakil, teşekkül ve tedbirlere ihtiyaç vardır.

Madde 35- Hayvani mahsulattan yumurta istihsal ve ihracı memlekete büyük kazanç teminine müstaittir.

Madde 36- Hububattan buğday ithali vakidir. En fazla ithal olunan da pirinçtir. Memleketin buğday ve pirinç ihtiyacını temin etmek güç olmamak lazımdır.

Madde 37- Hububattan en büyük ihraç mahsulümüz evvelce arpa idi. Bunun yeniden eski mevkiini kazanması için bilhassa tedbir alınacaktır.

Madde 38- Balıkçılık ve alelumum deniz istihsalatını her suretle teşvik ve himaye edilmeye layıktır. Bu mevzu memleketin mühim bir istihsal istikameti addolunmak icap eder.

Madde 39- Hayvani mahsulattan deri ve sanayii memleketin müstait olduğu ve süratle semere alabileceği bir mevzudur. Dericiliğin büyük noksanı esasen hayvanlarımızın ıslahı nispetinde bertaraf edilecektir. Ancak bugünkü derilerimizin ve sanayiinin yapabildikleri derecede malları milli ve resmi istihlaklerle teşvik edici tedbir alınmak faydalı ve müessirdir. Dericilikte büyük bir servet köylümüzün tabaklanmamış çarık giymesinden kayboluyor. Halkın tenviri ve dâhilde ufak tabak esnafının takviye ve teşviki giyilen çarığın tabaklanmış kullanılmasını temin etse büyük bir milli servet tasarruf edilmiş olur.(BCA:0030.10:7-9)

2.3.2- IV. Sanayi

Madde 40 - Sanayi hayatı Türkiye’de esasen memleketin müsait ve alışkın olduğu şubelerin tekâmül ettirilmesi ile tevsie başlanacaktır.

Madde 41 - Zirai sanayi bize en çabuk inkişaf ve servet verecek kısımdır.

Madde 42 - Halen en mübrem büyük sanayi bizim için dokuma sanayiidir. İptidai tarzda olsun bununla memleket ünsiyetle, harici ticaret ve tediyeye muvazenesinde menfi tesiri en büyük olan mamulat ehemmiyetleri sırası ile pamuklu, yünlü, ipekli mensucattır.

Madde 43 - Pamuklu mensucatu memlekette yetiştirme ihtiyacı 10 – 15 senelik muhtelif devreli ve kademeli bir programın basit örneklerden başlayarak dikkat ile takibine mütevakıftır. Devletin bu inkişafa muhtelif suretle yardım etmesine lüzum vardır.

Madde 44 - Yünlü kumaşlarda dahi en ince dokumalara girmeden evvel nispeten geniş istihlaki olan tehdit ve tayin olunmuş cinsler ve örnekler üzerinde inkişafı ilk hedef tutmak lâzımdır.

Madde 45 - Dokuma sanayiinde iptidai maddelerimizin ıslahı zirai faaliyetlerden hâsıl olacaktır. Fakat pamuklu ve yünlü mensucat için iptidai maddelerin bidayette ithalinden de çekinmemelidir. İpekli mensucat ise iyi kozanın çok miktarda yetişmesine daha ziyade bağlıdır.

Madde 46 - Dokuma sanayiinin inkişafı tedbirleri ilk tesisat masraflarına, bilgiye ve mütehasıs ameleye, milli rağbete bağlıdır. Devlet yardımını ve millet rağbetini tembellikleri ve ihtikârları için istismar etmek isteyen ve isteyecek anasıra karşı millet ciddi surette müdafaa olunmak lâzımdır.

Madde 47 – Milli sanayi içinde halıcılık milli iktisadın itina göstereceği bir mevzudur.

Madde 48 – Deri sanayii bizde inkişafa müsaittir. Ve inkişaf etmelidir. Kendi ihtiyaçlarımızın kabil olanlarını yerli sanayiden tedarik etmeğe vasi mikyasta ehemmiyet vermek inkişafın ilk ana tedbirlerindedir.

Madde 49 – Ağaç sanayii. Mümkün ve lâzım olan mühim bir mevzuudur. Araba sanayiinin süratle milli bir faaliyet istikameti haline getirilmesine mübrem lüzum vardır.

Madde 50 – Milli müdafaanın ve Devlet Demir yollarının resmi müesseseleri memlekete atiyen büyük demir sanayii için hayat ve feyiz membaı olacaktır. Tetkiklere göre memleketin bugünkü kaba demir mamulâtı bir yüksek çelik imalâthesini beslemeğe elverişlidir.

Madde 51 – Milli sanayiinin sermaye ihtiyacı Sanayi Bankasının takatını arttırmağa esaslı olarak tabidir. Bundan da mühim olan nokta bankanın daimi ve ciddi müesseseleri himaye ve bilgisiz heveskârlara karşı bankayı ve milli müstemlekeleri müdafaa etmesidir.

Madde 52 – Mütihassis ve meslek sahibi işçi yetiştirilmesi esaslı milli sanayi için temel taşıdır. Bunun için Maarifin, İktisat Vekâletinin ve müesseselerinin birbiriyle ahenktar bir surette çalışmaları lazımdır (BCA:0030.10:10-11).

2.3.3- V. Orman

Madde 53 – Ormanlarımızın muhafaza oluşmadığı ve gittikçe azalmağa yüz tuttuğu öteden beri söylenmiştir. Fazla bu gün ormanlarımızın zevale doğru gitmesi bizi yakın istikbalde tehdit eden ciddi bir tehlike haline gelmiştir. Bu tehlike iklimde ve ziraatta süratle fena tesirini gösterebilir, memleketin iskân kabiliyetini kökünden sarsabilir.

Madde 54 – Ormanları zevale götüren ve Devleti istifade edebileceği servetten, oda tahrip bedeli olarak, onda birden aşağı bir faydaya mahkûm eden esas dert orman işletmesinin iltizama verilmesidir.

Madde 55 – Orman işletmesi, milli ve müşterek servete hususi mülhaza ve menfaat karıştırılmaması esasına yani devlet işletmesine istinat edecektir. Ağacın tomruk halinde istifadeye arz olunması yalnız devlet eli ile olmak lâzımdır.

Madde 56 – Devlet işletmesi badema büyük küçük müteşebbislere orman ihalesi usulünün ilgasını, vâsi ve cidali muhafaza tedbirlerini, fennî işletme tesisatını talep etmektedir. Ormancılık kurunu vusta usulünden süratle çıkmak, kurtulmak lâzımdır.

Madde 57 – Devlet işletmesi evvel emirde bütçe meselesidir. Bütçenin ilk gayeleri muhafaza, mütihassis personel yetiştirmeğe müteveccihdir. Tesisat da bir programa tâbi olacaktır (BCA:0030.10:11-12).

2.3.4- VI. Madenler

Madde 58 – Vâsi millî ehemmiyet ve serveti haiz olan madenler bizim için petrol, kömür, bakırdır.

Madde 59 – Petrol zuhurâtı ve tetkikatı memleketimizde petrol serveti bulunduğu hakkında umumî bir kanaat yerleştirmiştir. Biz henüz sondaj devrindeyiz. İşletme atiyen devletin noktai nazarından ve menfaatinden takip edilmek bir siyaset olarak tayin edilmiştir.

Madde 60 – Maden kömürü, bu gün meydana çıkmış ve işleyen büyük bir millî servettir.

Maden kömürü üzerinde alınacak tedbirler; istihsalini çoğaltmak, ucuz ve kolay satılmasını kolaylaştırmak, memlekette maden kömürü istihlâkini her vasıta ile yaymak ve arttırmaktır.

Maden kömürü sanayinin tesisi teşvik edilmeye lâyık ve muhtaçtır.

Madde 61 – Bakır, geniş serveti zahir bir halde olan millî ehemmiyetli bir cevherdir. Başlıca memba, Ergani madenidir. Bunun yakınlaşan şimendifer ile beraber, esaslı ve modern bir tarzda işlettilmesi devletçe hassaten takip olunacaktır.

Madde 62 – Umumiyetle maden işletilmesinde devletin siyaset ve menfaati, işleticileri teşvik ve himayeye müstenittir. İşletmeyi güçleştiren malî ve idarî kayıtların ciddî olarak hafifletilmesi göz önüne alınmıştır (BCA:0030.10:12).

2.3.5- VII. Ticaret

Madde 63 – Buraya kadar, transite, nakliye vasıtalarına, limanlara, krediye ait mülâhazalardan sonra ticaret bilgiye tecrübeye ve emniyet ve istikamet evsafına tâbidir.

Satış mahareti ve haricî pazarların teveccüh ve talebini celp etmek, kabiliyeti fertlerin, hususî teşekküllerin ve devlet teşkilâtının hedefi olmalıdır. (BCA:0030.10:12-13)

2.3.6- VIII Neticeler

Madde 64 – Millî iktisadın her şubede tesis, tevsi, inkişafına lâzım olan sermayenin en kudretli, en bereketlisi « Millî tasarruf » tur.

Madde 65 – « Millî tasarruf » fikri, beledî, hususî, umumî bütçelerin en verimli bir surette tatbikini, her bütçenin behemehâl müsmir bir kısmı ihtiva etmesini temin eder. Bu suretle her geçen zamanda behemehâl yeni ve iyi bir şey yapılmış olmasına imkân hâsıl olur.

Madde 66 – Millî tasarruf her vatandaşın kazancını umumî refah için ortak ve müessir kılmağa en büyük hadimdir. Her vatandaş başına günde yirmi para tasarruf edilse millî inkişaf için kullanılmak üzere her sene yeni bir yirmi beş milyonluk aktif sermaye vücuda gelir. İstikraz ile başka memleketlerden aranan paralar, o memleketlerin kendilerini doyurduktan sonra harice taşan vatandaş tasarruflarıdır.

Madde 67 – Millî tasarruf fikri say tasarrufuna bilhassa şamildir. Say tasarrufu, çalışmak imkân ve zamanının tembellikle geçirmekten sakınılmasını, çalışmak karşılığı olarak iş ve neticenin çok olmasına dikkat edilmesini talep eder. Tembellikle geçirilen zaman ve fırsatlar, yanlış ve bilgisiz usullerle alınan az neticeler, tıpkı israf edilen kuvvetler ve paralar demektir.

Madde 68 – Hariçten istikraz, memleketi yeni külfet ve borç altına sokar. Bu sebeple bir istikraz harice ödenecek senelik borçlardan daha fazla bir gelir temin ettiği mevzular için ve memleketin siyasî, iktisadi nizamını halde ve atide ihlâl etmemek şartı ile nazara alınabilir.

Madde 69 – Millî iktisadın büyük çareleri, kısmı azamî itibariyle, bütün devlet idaresinin ruhunda, millî şuurda mündemiçtir. Devletin bütün kanunları, tedbirleri ve memurları, milletin ferdî ve kütlevî, anlayışı ve yaşayışı kendiliğinden millî iktisadın ihtiyaçlarını sezer ve ona uymağa çalışır bir zihniyet ve istikamette işlemek, işletmek lâzımdır (BCA:0030.10:13). *Ankara - 12 - Nisan – 1930*

Sonuç

29 Haziran 1930 yılının ilk günlerinde Ali İktisat Meclis ve İktisat Vekâlet'in işbirliği ile bir iktisat programı hazırlanmıştır. Daha sonra bürokratik çevrelerce Şakir Kesebir planı diye adlandırılan bu plan, dünya iktisat buhranı içinde değişik politika arayışları yüzünden uygulamaya girememiştir. Ama Türkiye'deki ilk iktisat program çalışması olması bakımından üzerinde durulmaya değer. Şakir Kesebir Planı, Türkiye'nin planlama açısından, iki yönden önemli ve ilginçtir. Planın uygulanmamış olsa da, 1933 planının toplumda birden doğan bir plan olmadığı, plan, program fikri üzerinde üç dört yıllık bir hazırlıktan sonra ortaya

çıkıldığını kanıtlamaktadır. Diğer taraftan planda yer alan birçok yatırım önerisi 1933 Birinci Sanayi Planının benimsenmiştir. Başka bir deyişle Birinci Sanayi Planının, ana kaynağı 1930 yılında hazırlanan “İktisadi Program”dır.

Programın genel ekonomik politika düzeyindeki seçmeleri özel sektöre dayanan bir sanayi gelişmesi ve Türkiye’deki ticaretin yeniden canlandırılması şeklinde özetlenebilir. Program 1923-1929 dönemindeki politikanın bir devamından çok bu politikanın özel sektörün çıkarları yönünde yeniden düzenlenmesini önermektedir. Oysa buhran içinde ekonomik politikaların gelişimi tamamen ters yönde olacak “devletçiliğe” geçilecektir. Bu genel politika seçmelerindeki ters düşme dolayısıyla programın önerdiği genel politika seçmeleri uygulanmamıştır denilebilir. Buna karşılık programın mal bazına inen proje teşhisi düzeyindeki önerileri, daha sonraki planlarda da yer almış ve uygulanmıştır. 1933 I. Sanayi planında yer alan Selüloz Kâğıt ve Suni İpek Fabrikası, pamuk üretiminin artırılması için İzmir Pamuk İmalatı Türk Anonim Şirketi, Bakırköy Bez fabrikasının tevsi, “yeni fabrikalar tesisi ile ithalattan her sene üç-dört milyon kazanılması ve nihayet 15 yıl zarfında otuz iki, otuz beş milyonluk ithalatın önüne geçilmesi” Bir kendir fabrikası, yünlü mensucat için acilen mevcut fabrikalara Defterdar’a 50, Hereke’ye 20, Karamürsel’e 20, Süreyya Paşa Fabrikasına 20 tezgah ilavesi; Kütahya Çini Fabrikası (Prof. Dr. Berrel ve Blot Fişyeri’in raporuna dayanarak); Şişe ve Cam Fabrikası, 1925-1926’da Profesör Grani tarafından hazırlanan rapora dayanarak Demir Çelik Fabrikası, Ergani ve Kuvarsan-Murgul’dan bakır istihsalı, kimya sanayi (kibrit ve soda), sünger ve gülyağı önerileri 1933 planında da yer alacak önerilerdir. Bu önerilerin çoğu proje detayında incelemeye kavuşmuş değildir. Ancak proje konularını tespit düzeyindedir. Bunlar daha sonraki dönemlerde proje düzeyine gelerek uygulamaya imkân bulmuşlardır.

KAYNAKÇA

Resmi Kaynaklar

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Altmış Altıncı İnikat, 18 - V – 1929, XII.

Diğer Kaynaklar:

- Aysan M. 2000, Atatürk’ün Ekonomik Politikası, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, s.66.
- Eldem V. 1994, Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekeli-S. İlkin, 2004, Cumhuriyetin Harcı III, İstanbul Üniversitesi yayınları, İstanbul.
- Tekeli-S. İlkin, 1976, Devletçilik Öncesi Sanayi Politikaları Arayışı, Makine Mühendisleri Odası sanayi Kongresi, Ankara.